

A Z I R Ó K É L E T R A J Z I A D A T A I

KESERŰI DAJKA JÁNOS 1600-ban született Érkeserűn, Debrecenben tanult, majd a wittenbergi, marburgi és heidelbergi egyetemeket látogatta. Hazatérve nagyváradi református lelkész lett, innen hívta meg Bethlen Gábor udvari papjának, 1618-ban pedig erdélyi püspökké lett. Egyházi beszédei maradtak fenn, résztvett az «Öreg Graduál» c. énekeskönyv szerkesztésében is. «Antiqua non minus atque incluta est Bethlenorum in Transsylvania prosapia» című levelét, melyet itt fordításban adunk, már Czwitinger közölte Specimenjének 67–77. lapjain, majd Engel a «Monumenta Ungrica» c. gyűjteményében, mint Bojti Veres Gáspár munkájának függelékét.

BOJTHI VERES GÁSPÁR, a biharmegyei Bojton született 1595 körül, atyja János felszabadított jobbágy volt. 1617 és 1620 közt Bethlen Gábor költségén Heidelbergben tanult, hazatérve a fejedelem unokaöccse, Bethlen István nevelője lett, majd Marosvásárhelyre került tanárnak. 1623-ban a fejedelem gyulafehérvári tanárrá, káptalani levéltárossá és udvari történetírójává nevezte ki. I. Rákóczi György diplomáciai szolgálatait vette igénybe, Németországban is járt titkos küldetésben. 1640 után halt meg. Kisebb jelentőségű művei közül kiemelkedik «De rebus gestis magni Gabrielis Bethlen libri XII» c. munkája, melynek nagy része elveszett. Három könyvet közölt Engel János «Monumenta Ungrica» c. gyűjteményében (Bécs, 1809.). Életrajzát megírta Makoldy Sámuel: Bojthi Veres Gáspár élete és történetírói munkássága. Nagykároly, 1904.

REDMECZI T. JÁNOS 1605-ben lépett Debrecenben a kollégium felső osztályába. Tanulmányai elvégzése után református lelkész lett, 1621 körül valószínűleg Tarcalon. Ez év előtt

Bécsben is megfordult. Némi klasszikus műveltséggel is bírhatott, amint az munkájából kiviláglik. Erdélyben, Széken volt birtokos. Egyetlen ismert írása: «Az felséges Bethlen Gábornak ... eőt rendbeli... Isten Anyaszentegyházával cselekedett jó téteményérül»Kassán jelent meg 1622-ben, egyetlen csonka példánya a marosvásárhelyi ref. kollégium könyvtárában van meg.

KEMÉNY JÁNOS, magyargyerőmonostori, 1607-ben született Bükösön, atyja Boldizsár, anyja Tornyai Zsófia volt. 1623-ban Bethlen Gábor apródja, udvari inasa lett és résztvett második és harmadik magyarországi hadjáratában. 1630-ban utódja lett apjának a fehérmegyei főispánságban és a fogarasi kapitányságban. A két Rákóczi legbizalmasabb tanácsosai közé tartozott s mint egyik legkiválóbb katona, vezető szerepet játszott a moldvai, havaselti és lengyelországi hadjáratokban. 1657-ben a Lengyelországból menekülő II. Rákóczi György rábízta az erdélyi sereg vezetését, de a fáradt és üldözött csapatok rövidesen tatár rabságba kerültek. Kemény maga is két évig szenvedett fogságot, végül rokonai kiváltották. Hazakerülve Magyarországra, Aranyosmedgyesre költözött s csak II. Rákóczi György halála után tért vissza Erdélybe, mint fejedelemlélt. Barcsai Ákost lemondatta és magát megválasztatta, majd szerencsétlen vetélytársát megölette. Mivel a török nem ismerte el, Bécsben keresett segítséget, a melléje küldött Montecuccoli generális azonban gyáván visszavonult és Keménynek egyedül kellett felvennie a küzdelmet. 1662 január 23-án Nagyszöllősnél csatát vesztett és maga is elesett. «Gilead Balsamuma» címen vallásos munkát írt, elkészítette családjának genealogiáját is, de nevét önéletírása tartotta fenn, melyet tatár fogsága idején szerkesztett. Nyomtatásban csak 1817-ben adta ki Rummy Károly, addig azonban kéziratban terjedt és az erdélyi nemesi társadalom kedves olvassmányai közé tartozott. Újabb, megbízható kiadása a «Magyar Történelmi Emlékek» c. sorozat I. kötetében (Pest, 1856.) Szalay László gondozásában.

TOLDALAGI MIHÁLY a XV. század közepe óta Erdélyben virágzó előkelő nemesi család sarja, atyja Toldalagi Balázs, anyja Bessenyei Borbála volt. Először 1603-ban tűnik fel, mint Székely Mózes fejedelemlélt, annak brassai csatavesztése és halála után a győztes Radul vajda fogságába került. Bethlen Gábor uralkodása idején többízben volt portai követ s a nagy fejedelemlélt diplomáciájának egyik legügyesebb, legeredménye-

sebb eszköze. Mint marosszéki főkapitány, 1630-ban kiverte a fejedelemségre vágyó Csáki Istvánt Erdélyből és I. Rákóczi György hűséges híve s befolyásos tanácsosa, főlovászmestere lett, ezután is gyakran fordult meg a portán követi minőségben. 1639-ben a francia királlyal kötendő szövetség ügyében járt el. 1642-ben halt meg. Emlékiratát, melyet itt egészében közlünk, Mikó Imre adta ki az «Erdélyi Történelmi Adatok» I. kötetében (Kolozsvár, 1855.), követségi naplóját Ötvös Ágoston az Akadémiai Értekezésekben (1861–62).

BETHLEN GÁBOR, iktári, 1580-ban született Marosillyén, atyja Bethlen Farkas, anyja Lázár Druzsiana volt. Tízéves korában, mint teljesen árvát, Lázár András nevű nagybátyja vette magához s a gyergyószárhegyi várban nőtt fel. Még mint gyermekifjú, Báthori Zsigmond udvarába került s tizenhat éves korában résztvett a havaselvi győzelmes hadjáratban. 1600-ban már önállóan vezetett sereget. Basta rémuralma elől török földre menekült s mint a bujdosók vezére, legfőbb tényező volt Bocskai Istvánnak a felkelésre való megnyerésében, majd annak erdélyi fejedelemségében. Mint Bocskai generálisa és főtanácsosa adományba kapta egyéb birtokok mellett Hunyad várát és a hunyadmegyei örökös főispánságot. Báthori Gábort is az ő fáradozásai segítették a fejedelmi székbe, 1607-ben fogságot is szenvedett miatta. Báthori uralma alatt a fejedelemség vezető politikusai közé tartozott, mivel azonban Báthori romantikus politikáját helytelenítette, életét csak újbóli török földre való meneküléssel menthette meg. Török segítséggel 1613-ban elnyerte a fejedelemséget. 1629-ben halt meg Gyulafehérvárt. Ifjúsága Erdély legzavarosabb éveiben telt el s emiatt neveltetése is hiányos volt, de műveltségének hézagait nagy akaratereővel pótolta. A Bibliát 26-szor olvasta végig, buzgó református volt, de éppen olyan bőkezűséggel pártolta a katolikus kultúrát is. Gyulafehérvári főiskolája és egész kultúrpolitikája emelkedett szellemének tanubizonyosságai. Mint levélíró irodalmunk nagyjai közé tartozik. Levelezését Szilágyi Sándor adta ki (Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei, Budapest, 1879. és Bethlen Gábor fejedelem levelezése, Budapest, 1886.). Végrendeletét Koncz József adta ki. (Marosvásárhely, 1878.). Életrajzát megírta Szekfű Gyula (Bethlen Gábor, Budapest, 1929.).